TÜRK KÜLTÜRÜ İNCELEMELERİ Dergisi

The Journal of Turkish Cultural Studies

9

Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi

Kültür Ocağı Vakfı (KOCAV) kuruluşu olan
KOCAV Yayıncılık Tanıtım, Araştırma, Eğitim Hizmetleri Limited Şirketi
yayınıdır.

Dizgi-Mizanpaj
Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi Dizgi Servisi

Baskı-Cilt
Bayrak Matbaacılık

Kapak Baskı
Orhan Ofset

Kapak Tasarım
Sena Ajans

ISSN 1302-4787

Yönetim Yeri/Address for Correspondence
Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi
Ayşekadın Hamamı Sokak, Nr. 26
0089894 Süleymaniye/İstanbul-TÜRKİYE

Tel: (0212) 519 99 70-1
Belgegeçer: (0212) 519 99 72

Teknik Sorumlu
Recep AHISHALI
ahishali@marmara.edu.tr

Tanıtım Sorumlusu
Muzaffer DOĞAN
mdogan@marmara.edu.tr

Abone İşleri/Subscribtion
İlham KÖSE
ikose@marmara.edu.tr

© Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi
Dergimizdeki yazılar kaynak gösterilerek iktibas edilebilir.
Yazıların her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

Sayı/Issue: 9 ● 2003 GÜZ/AUTUMN

TÜRK KÜLTÜRÜ İNCELEMELERİ Dergisi

The Journal of Turkish Cultural Studies

9

HAKEMLİ VE ULUSLAR ARASI DERGİ

Bu dergi

MLA International Bibliography
ve
Turkologischer Anzeiger

isimli uluslar arası indeksler tarafından taranmaktadır

KOCAV
İstanbul 2003

Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi

KOCAV Adına sahibi

Dr. Ali ÜREY

aliurey@kocav.org.tr

EDİTÖRLER/EDITORS

Genel/Editor-in-chief

Doç. Dr. Nihat ÖZTOPRAK

noztoprak@marmara.edu.tr

Tarih/History

Prof. Dr. Ali AKYILDIZ

akyildiz63@yahoo.com

Edebiyat/Literature

Dr. M. Nejat SEFERCİOĞLU

mseferciogl u@marmara.edu.tr

SEKRETERLER/SEKRETARIES

Tarih/History

Dr. Mustafa KÜÇÜKAŞÇI

mkucukasci@marmara.edu.tr

Edebiyat/Literature

Üzeyir ASLAN

uaslan@marmara.edu.tr

DANIŞMA KURULU/ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ali AKYILDIZ *(Marmara Üniversitesi)*

Prof. Dr. Feridun M. EMECEN *(İstanbul Üniversitesi)*

Prof. Dr. Günay KUT *(Boğaziçi Üniversitesi)*

Prof. Dr. İlber ORTAYLI *(Galatasaray Üniversitesi))*

Prof. Dr. İsmail ÜNVER *(Ankara Üniversitesi)*

Prof. Dr. Kemal BEYDİLLİ *(Yeditepe Üniversitesi)*

Prof. Dr. Orhan BİLGİN *(Marmara Üniversitesi)*

Prof. Dr. Süleyman Hayri BOLAY *(Gazi Üniversitesi)*

Prof. Dr. Yahya AKYÜZ *(Ankara Üniversitesi)*

YAYIN KURULU/EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Zekeriya KURŞUN

Doç. Dr. Ahmet KANLIDERE

Doç. Dr. Cemal YILDIZ

Doç. Dr. Emel KEFELİ

Doç. Dr. Muhammet GÜR

Doç. Dr. Mustafa S. KAÇALİN

Doç. Dr. Sebahat DENİZ

Yard. Doç. Dr. Ali KARACA

Yard. Doç. Dr. Durmuş HOCAOĞLU

Yard. Doç. Dr. Erhan AFYONCU

Yard. Doç. Dr. A. Haluk DURSUN

Yard. Doç. Dr. M. Hanefi BOSTAN

Yard. Doç. Dr. Mehmet TAŞTEMİR

Yard. Doç. Dr. Muzaffer DOĞAN

Yard. Doç. Dr. Recep AHISHALI

İNGİLİZCE SORUMLULARI

Doç. Dr. Ahmet KANLIDERE

Yard. Doç. Dr. Orhan SÖYLEMEZ

ANA DİLİ SORUMLULARI

İlham KÖSE

Üzeyir ASLAN

YURT DIŞI TEMSİLCİLERİ/CORRESPONDENTS ABROAD

A B D / U S A

Walter G. ANDREWS

2908 131st Pl. NE

Bellevue, WA 98005 USA

İ S K O Ç Y A / S C O T L A N D

Dr. Christopher FERRARD

8 Dublin Street EH 1 3 PP

Edinburgh/SCOTLAND

e-mail: ferrard@aol.com

J A P O N Y A / J A P A N

Dr. Nobuo MISAWA

TOYO University Department of Socio-Culture System

2-11-10, Oka, Asaka-shi

SAITAMA 35-0007 JAPAN

e-mail: misawa@toyonet.toyo.ac.jp

K I B R I S / C Y P R U S

Dr. Kadir ATLANSOY

Doğu Akdeniz Üniv. Fen-Edebiyat Fak.

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Gazimağusa/KKTC Mersin 10 TR

e-mail: atlansoy@emu.edu.tr

K I R G I Z İ S T A N / K Y R G Y Z S T A N

Döölötbek SAPARALİYEV

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi

Kırgızistan Bişkek

Tinçtik köçüsü, 56

720000 KIRGIZİSTAN

KUVEYT / KUWAIT
Dr. Faisal ALKANDARI
Kuwait University
History Dept.
KUWAIT
e-mail: falkandari@yahoo.com

MACARİSTAN / HUNGARY
Prof. Dr. Géza DÁVİD
ELTE Török Filológiai Tanszék
Budapest
Muzeum krt, 4/D
H-1088 HUNGARY
e-mail: davidgeza@hotmail.com

SUUDÎ ARABİSTAN / SAUDI ARABIA
Dr. Mohammad M. Al-QURAINI
P.O. Box. 5074 Pin Code 31982
Al-Hassa/S. ARABİA

YUNANİSTAN / GREECE
Prof. Dr. Evangelia BALTA
Fondation Nationale de la Recherche Scientifique
48 av. Vass. Constantinou
11635 Athènes-GREECE
e-mail: evabalta@eie.gr

İÇİNDEKİLER

Tarih

Ahmet Nezihi TURAN

Kırım Hanlığı Kadı Sicilleri Hakkında Notlar 1-16

Gülden SARIYILDIZ

Mısır'da Kurulan Mecidiye Vapur Kumpanyası ve Faaliyetleri 17-36

Ş. Tufan BUZPINAR

Ahmet Cevdet Paşanın Suriye Valiliği (Şubat-Kasım 1878) 37-52

İlhan EKİNCİ

Hacı David Vapur Kumpanyası ve Amerikan Boykotu 53-78

Edebiyat

Yusuf ÇETİNDAĞ

Mecâlisü'n-Nefâis'te Şiir ve Şair 79-114

Bekir ÇINAR

Türk Edebiyatında Vasiyetnâmeler ve İki Şair (Tıflî/Tarzî) Arasında kalan Bir Vasiyetnâme 115-140

Tanju ORAL SEYHAN

Memlûk Kıpçakçasıyla Yazılmış Du‘ā’ü′s-seyfī 141-174

Selahittin TOLKUN

Türk Dünyasının Ortak Türküleri-2:Neylersin 175-194

Eğitim

Cemal YILDIZ-Mustafa S. KAÇALİN

Türk Ders Kitaplarında *Görünüş* Niçin Yok? 195-206

Kitabiyât

Üzeyir ASLAN

Hanife Dilek Batislam, *Hasbıhâl-i Sâfî*, *İnceleme-Metin-Tıpkıbasım*, Kitabevi, İstanbul 2003 207-219

Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi 9, İstanbul 2003, 207-219.

Hanife Dilek Batislam, *Hasbıhâl-i Sâfî*, *İnceleme-Metin-Tıpkıbasım*, Kitabevi, İstanbul 2003, 197 s.+24 vr. Tıpkıbasım.

XVI. yy. metinlerinden Sâfî'nin *Hasb-i hâl*'i üzerine Hanife Dilek Batislam bir çalışma yayımladı. Çalışma; geniş bir inceleme, eserin bilinen tek nüshasına (Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, Manzum Eserler Nu: 1001 /1) dayanan metin yayımı ve yazmanın tıpkıbasımından oluşmaktadır. Batislam, bu önemli ve anlamlandırma yönünden güçlüklerle dolu eserini -özellikle İnceleme bölümü ki bu bölüm, çalışmaya ne kadar çok emek ve zaman verildiğini göstermektedir- titizlikle işlemiştir. Ancak aynı titizlik çevriyazılı metnin yayımında gösterilmemiştir. Bu yazının amacı, *Hasb-i hâl-i Sâfî*'nin inceleme ve metin bölümünde görülen eksikliklerini ortaya koymak ve bu eksiklikleri çözüm önerileri ile birlikte tartışmaktır. Yazı iki bölümden oluşacaktır: I. Bölümde kitabın inceleme bölümünün kısaca içeriği verilecek, içerikle ilgili bazı noktalara değinilecek, bu bölümün sistematiği tartışılacak ve önerilerde bulunulacaktır. II. Bölümde ise yayımlanan metin, usül yönünden ele alınacak, metinde görülen imlâ ile ilgili tutarsızlıklar ve okuma hataları ortaya konacaktır.

Bu yazıda bazı kısaltmalar ve özel işaretler kullanılmıştır. Bunlar: bl. 'bölüm', bk. 'bakınız', d. 'doğrusu', nu. 'numara', vr. 'varak', / beytin ilk mısraına işaret eder, // beytin ikinci mısraına işaret eder.

I. BÖLÜM

Kitap şu bölümlerden oluşmuştur: Ön Söz (s. 11-12), Kısaltmalar (s. 13), Giriş: Divan Şiiri Geleneğinde Hasbıhâller ve Sâfî'nin Hasbıhâl'i (s. 15-23), Birinci Bölüm: Sâfî'inin Hayatı ve Eserleri (s. 25-32), İkinci Bölüm: Hasbıhâl (s. 33), Hasbıhâl'in Bölümleri (s. 33-34), Hasbıhâl Bölümlerinin Konuları (s. 34-52), Üçüncü Bölüm: Hasbıhâl'in Biçim ve Tür Özellikleri (s. 53-57), Dördüncü Bölüm: Dil ve Üslûp (s. 59-69), Beşinci Bölüm: İçerik: Hasbıhâl'in İçerik Özellikleri: A) Hasbıhâl'de Toplum Yaşamı (s. 71-73), Meslekler (s. 73-84), Kişiler (s. 85-86), Giyim-Kuşam (s.

86-90), Yeme-İçme (s. 90), Musiki (s. 91), Diğer Bilgiler (s. 91-93), B) Hasbıhâl'de Din ve Tasavvuf Kültürü (s. 94- 97), C) Hasbıhâlde Hiciv ve Mizah (s. 97-100), D) Zaman (s. 100), E) Mekân (s. 100-101), F) Hayvanlar ve Bitkiler (s. 101), G) Coğrafya (s. 102), H) Diğer Bilgiler (s. 102), Sonuç (s. 103-106), Altıncı Bölüm: Hasbıhâl-i Sâfî'nin Nüsha Tavsifi (s. 107-108), Metnin Hazırlanmasında İzlenen Yol (s. 108), Metin (s. 109-183), Kaynakça (s. 185-191), Dizin (s. 193-196), Tıpkıbasım (s. 197-).

Kitabın İçindekiler listesine de yansıyan bu düzenleme, bize göre sistematik değildir. Bir kitabın İçindekiler listesinin sistematik olmayışı; o kitapta gerçek araştırma nesnesinin ne olduğu ve konuyla ilgili sınırlamanın nasıl yapıldığı hususunda ciddî bir eksikliğin bulunduğu düşüncesini doğurur.[1] Bir çalışma genel anlamda üç bölümden oluşur: Giriş, Gelişme ve Sonuç. Giriş bl.nde "mütemmim mâlumat", yani konuya girişi sağlayıcı, açıklayıcı, genel çerçeveleri çizici, tamamlayıcı, hazırlayıcı bilgiler bulunur.[2] Gelişme bl., konunun asıl işlendiği bölümdür.[3] Sonuç bl.nde eserin etkileri, karşılaştırmalar, genel sonuçlar, vb. yer alır. Daha sonra ise metin, tablolar, listeler, Kaynakça, indeks vb. gelir.[4] Bizce kitabın ağırlık merkezini, yani Gelişme bl.nü, *Hasb-ı hâl*'in incelendiği bölüm oluşturmaktadır. Bu yüzden kitaptaki ikinci bl.e kadar olan kısım, çalışmanın Giriş bl.nde yer almalıdır. Gelişme bl., ayrıca kendi içinde yeniden düzenlenmelidir. Kitabın İçindekiler listesi, aşağıdaki gibi düzenlenebilir:

---

[1] Tunca Kortantamer, "Genç Edebiyat Araştırmacısının Yanlışları", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 1993, VII, 339.

[2] Aynı yer., ayrıca bk. Yusuf Ziya Kavakçı, *İslâm Araştırmalarında Usûl*, Ankara 1991, s. 42.

[3] Kortantamer şu örneği verir: "Söz gelişi konu A eseri ise kitabın gövdesini ve ağırlık merkezini, araştırmacının doğrudan doğruya eserin kendisinden elde ettiği bilgiler oluşturacaktır". Kortantamer, aynı yer, s. 339.

[4] Kortantamer, aynı yer, s. 340. Burada özellikle Kaynakça bl.nün çalışmanın sonunda değil başında, Ön söz ve Kısaltmalar'dan hemen sonra yer alması gerektiğini savunan araştırmacıların da bulunduğunu belirtmek gerekir. Onlara göre Bibliyografya bl., araştırmanın bel kemiğidir. Çalışmanın başarısını ya da başarısızlığını bu bölüm ortaya koyar. Bu yüzden bir kitapta bakılacak ilk yer, Bibliyografya bl.dür ve bu bölüm, çalışmanın başında yer almalıdır.

Ön Söz
Kısaltmalar
I. Giriş:
A. Sâfî'nin Hayatı, Sanatı ve Eserleri
1. Hayatı
2. Sanatı
3. Eserleri
a) Divan
b) Hasb-i hâl
B. Divan Şiiri Geleneğinde Hasb-i hâller
II. Gelişme: Sâfî'nin Hasb-i hâli
A. Şekil İncelemesi
1. Nazım Şekli
2. Kafiye ve Redif
3. Vezin
4. Nazım Türü
5. Dil ve Üslûp
B. İçerik İncelemesi
1. Hasb-i hâl'in Bölümleri ve Bölümlerinin Konusu
2. Din ve Tasavvuf
3. Cemiyet
a) Meslekler
b) Kişiler
c) Giyim-Kuşam
ç) Yeme-İçme
d) Musiki
e) Mekân
f) Hiciv ve Mizah
g) Diğer Bilgiler
4. Tabiat
a) Zaman
b) Hayvanlar-Bitkiler
c) Coğrafya
III. Sonuç
Nüsha Tavsifi
Metnin Hazırlanmasında İzlenen Yol
Metin
Kaynakça
Dizin
Tıpkıbasım

Kitabın Birinci bl., "Sâfî'nin Hayatı ve Eserleri" başlığını taşımaktadır. Burada şairin hayatıyla ilgili, tezkirelerde ve biyografik eserlerde bulunan bilgiler aktarılmakta, aynı konuda birbiri ile çelişen rivayetlere te-

mas edilmektedir. Yine aynı bölümde Sâfî'nin şairlik yönü üzerinde de durulmaktadır.[5] Şu hâlde başlık buna göre düzenlenmeli; Sâfî'nin Hayatı, Sanatı ve Eserleri şeklinde verilmelidir.

Araştırmacı, I. Bölüm'ün ilk paragrafında eserin "Sâfî" mahlâslı Cezerîzâde Kâsım Paşaya ait olduğunu belirtir:

> "Kaynaklarda verilen bilgilere göre incelediğimiz hasbıhâl metni Sâfî mahlaslı Cezerîzâde Kâsım Paşaya aittir. Ancak, Sâfî hakkında kaynaklarda çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Sâfî hakkında bilgi veren kaynaklar arasında tezkireler ve çeşitli biyografik eserler başta gelmektedir. Bu eserlerdeki bilgilerin bir kısmı birbirine benzer olup bir kısmında da çelişkiler bulunmaktadır".[6]

Aynı bölümün Sonuç paragrafında ise araştırmacı, eserin Cezerîzâde Kâsım Paşaya ait olduğu savından vaz geçmiş görünmektedir:

> "Sâfî'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında kaynaklarda verilen bilgilere bakıldığında bu bilgilerin hem farklı hem de yeterli olmadığı görülmektedir. Ne şâirin yaşadığı yüzyıl ne aldığı görevler ne de eserlerine ilişkin bilgiler tatmin edicidir. Bilgilerdeki bu tutarsızlık ve yetersizlikler bize Hasbıhâl'in XVI. yüzyılda yaşamış Sâfî mahlaslı bir başka şâire ait olabileceği ihtimalini de düşündürtmektedir. Nitekim Cezerîzâde Kâsım Paşa adlı ve Sâfî mahlaslı şâirle aşağı yukarı aynı dönemde yaşamış Sâfî mahlaslı bir çok şâirin bulunması bu ihtimali güçlendirmektedir. Eserin başka bir Sâfî'ye ait olma ihtimalini ortaya çıkaran sebeplerden biri de Sâfî'nin yaşadığı yüzyılın kaynakların çoğunda XV. yüzyılın, sonu XVI. yüzyılın başı olarak gösterilmesi ve eserin yazıldığı tarihin 995 (1586-1587) yılları ve yüzyılın ise, XVI. yüzyılın sonları olmasıdır. Eserin yazılış tarihi ile şâirin ölüm tarihi olduğu söylenen tarih arasında 45 yıllık fark bu ihtimali arttırmaktadır. Ayrıca kaynakların çoğunda Sâfî'ye ait Hasbıhâl adlı bir eserin varlığından da söz edilmemektedir. Ancak şu anda elde bulunan bilgilerle eserin hangi Sâfî'ye ait olduğu ya da Cezerî Kâsım Paşaya ait olup olmadığı konusunda kesin bir hükme varmak da mümkün görünmemektedir".[7]

---

[5] Batislam, s. 31.

[6] Batislam, s. 25.

[7] Batislam, s. 32.

Eserin hangi Sâfî'ye ait olduğu konusunda kesin bir hükme varmanın güç olacağını ifade eden araştırmacı, giriş paragrafındaki düşüncesinin aksine bir sonuca ulaşamamaktadır.

Bize göre incelenen metin, araştırmacı aksini iddia etse de[8] müellif hattı değildir. Yazmanın Hâtimetü'l-kitâb bl.nde verilen tarih ile ferağ kaydı da birbiri ile örtüşmez.[9] Ferağ kaydında, eserin yazılış tarihi olarak 15 Şevval 995/19 Eylül 1587 Cumartesi, ikindi vakti verilir. Oysa eserin telif tarihi, Hâtimetü'l-kitâb bl.nde yer alan 25. 26. ve 27. beyitlerde belirtilmektedir:[10]

25. Târihi sânî mısra'a maklûb
Hasb-ı hâl bel-benâm latîf ü hûb

26. Evvel âhir Rebî'-i âhirde
Ne ki var bâtınında zâhirde

27. Yevm-i Âzîne 'asr vaktinde
Sâ'at-i Müşterî zuhûrında

25. beyitte şair, telif tarihinin ikinci mısrada gizlendiğini söylüyor. İkinci mısra ebced ile hesaplandığında 977 tarihi çıkar. 26. beyitte Rebîu'l-âhır ayı, 27. beyitte Cuma günü ikindi vakti zikrediliyor. Eser; Rebî'ul-âhir 977/Eylül 1569 Cuma günü, ikindi vaktinde tamamlanmıştır. Buna göre elde bulunan nüsha, telif tarihinden on sekiz yıl sonra istinsah edilmiştir. Eserin sahibi Sâfî de 977/1569 yılında hayatta olup, ölümü bu tarihten sonra olmalıdır. O hâlde eserin müellifi Cezerîzâde Kâsım Paşa değil, aynı mahlâsı kullanan bir başka şairdir.

Burada yeri geldiği için bir eksiklik daha vurgulanmalıdır. Nüsha Tasvifi bl.nde[11] araştırmacı, eser hakkında yalnız katalog bilgilerini aktarmakla yetinmiş, yazmanın bugünkü durumuna dair hiçbir bilgi vermemiştir. Bu da yazmayı kendisinin bizzat görmediği, en azından eserin vasıflarını tespit için incelemediği düşüncesini doğurmaktadır.

Araştırmacı, sunduğu çevriyazılı metnin varak numaralarını yanlış vermektedir. Bilindiği gibi Arap harfli metinler 1^b, 2^a, 2^b, ... biçiminde

---

[8] Batislam, s. 108.

[9] Ferağ kaydı, yazma eserlerin sonuna konulan istinsahla ilgili nottur. Bu konuda bk. Orhan Bilgin, "Ferağ Kaydı", *DİA*, İstanbul 1995, XII, 354.

[10] Batislam, s. 183.

[11] Batislam, s. 107.

numaralandırılır. Oysa araştırmacı, çevriyazılı metnini 1[a]'dan başlatmaktadır. Çalışmanın sonuna eklenen Arap harfli metnin varakları doğru bir şekilde numaralandırıldığı hâlde, araştırmacının çevriyazılı olarak verdiği metni 1[a]'dan niçin başlattığı anlaşılamamıştır.

II. BÖLÜM

Bu bölümde, yayımlanan metin usül yönünden ele alınacak, imlâ ile ilgili tutarsızlıklarla, yanlış okumalar değerlendirilecektir. Bu bölümde verilen örneklerde, ilk rakam bölüm numarasını, ikinci rakam ise beyit numarasını ifade eder.

A. İmlâ Yönünden

a) Özel adların yazımında görülen tutarsızlık

Araştırmacı, metin içinde özel adları bazen büyük harfle, çoğunlukla küçük harfle yazmıştır. Giriş-13 // Hüdâ (d. Hudâ), 10-7 // Hâlik, 30-2 / Hâcı Bektaş // ‘Osman Baba, 30-7 / Câvidân-ı Fazlu'llah gibi. Bütün Özel adlar büyük harfle yazılmalıydı. Giriş-1 / îzid-i (d. Îzid-i), Giriş-6 // mâ hüve'l-hakk (d. mâ hüve'l-Hak), Giriş-10 // ‘ilm-i hakkuña (d. ‘ilm-i Hakkuñ), 5-1 / hallâk (d. Hallâk), 5-2 / hakdan (d. Hakdan), 5-15 // emr-i hakdan (d. emr-i Hakdan), 8-10 / hakka (d. Hakka), 11-2 / hakile (d. Hak ile), 12-19 // hakdan (d. Hakdan), 17-2 / semt-i hakka (d. semt-i Hakka), s. 17-17 / râfızî (d. Râfızî), 19-4 // a‘râfı (d. A‘râfı), 19-5 // şâfi (d. Şâfî), 23-12 // ehremeni (d. Ehremeni 'kötülük tanrısı, şeytan'), 25-16 // ülker (d. Ülker), 34-8 / hüseyniden (d. Hüseynîden) // ‘ırak (d. ‘Irak), 39-10 // hudâ (d. Hudâ), 39-24 / rahmân (d. Rahmân).

b) Uzun hecelerin yazımında görülen tutarsızlık

Araştırmacı, "Metnin Hazırlanmasında İzlenen Yol" bl.nde tam bir çevriyazı yapmamakla birlikte "aslî uzunluklar"ın gösterildiğini ifade etmektedir.[12] Ancak metnin birçok yerinde uzun heceler, araştırmacının ifadesinin aksine, gösterilmemiştir. Giriş-3 // asla (d. aslâ), Giriş-10 // cem‘a(n) (d. cem‘â), Giriş-13 // ümidüm (d. ümîdüm), 2-2 // ya (d. yâ), 2-5 / malı (d. mâlı), 2-11 / kumaş (d. kumâş) / çuka (d. çûka), 3-10 / ruhuñ (d. rûhuñ), 5-8 / tali‘uñ (d. tâli‘üñ), 5-10 // âdemiyâne (d. âdemîyâne), 7-5 / müstevfa (d. müstevfâ), 7-16 // ya (d. yâ), 8-1 // sipâhi (d. sipâhî), 8-12 / muraduñca (d. murâduñca), 8-15 / maslahatuñ (d. maslahâtuñ), 11-7 // ateş

[12] Batislam, s. 108.

(d. âteş), 11-10 / müdde'iler (d. müdde'îler), 12-4 // virânedür (d. vîrânedür), 13-9 // gani (d. ganî), 13-10 / mütevelli (d. mütevellî), 13-15 // ihyâna (d. ahyânâ), 15-5 / mütevelliye (d. mütevellîye), 15-6 / selâtine (d. selâtîne), 15-20 / ihtiyâri (d. ihtiyârî), 16-6 / hiç (d. hîç), 33-11 // hâli (d. hâlî), 33-17 // dini (d. dîni), 34-18 // nâgehâni (d. nâgehânî), 35-11 / nazar-ı kimyâñ (d. nazar-ı kîmyâñ), 35-13 / fânide (d. fânîde), 36-5 / gani (d. ganî), 37-5 / ruhumuz (d. rûhumuz), 39-14 / 'andelib-i (d. 'andelîb-i).

c) Terkipli yazılması gereken kelimeler

Metinde, anlam ve vezin göz önünde bulundurulduğunda terkipli yazılması gereken, ancak araştırmacının tamlama olarak algılamadığı kelimeler vardır. Aynı zamanda bu kelimeler birer okuma yanlışı örneğidirler. Öncelikle metnin başlığı ile alt başlıklarında yer alan hasbıhâl kelimesi, "hasb-i hâl" biçiminde yazılmalı idi. Bu bir terkiptir ve terkiplerde tamlama i'si, -i şeklinde gösterilir. (Aslında araştırmacı, kelimeyi; 39-21 // Herkesüñ hasb-i hâlidür bu kitâb, şeklinde doğru olarak aktarmıştır. Ancak işaret edilen yerlerde nedense terkipsiz okumuştur). Terkipli okunması gereken diğer kelimeler: Giriş-8 / 'adedi kumca (d. 'aded-i kumca), Giriş-10 / ber-'ulûm her dü cihân (d. bir 'ulûm-i her dü-cihân), 2-7 / 'öşr 'aşrını (d. 'öşr-i 'aşrını), 2-8 / nısf 'öşrin (d. nısf-ı 'öşrin), 2-17 // mâli şâhî (d. mâl-ı şâhî. Yazmaya bakıldığında, bazı yerlerde terkip i'sini göstermek üzere y'nin yazıldığı görülecektir. Bu kelime de aynı şekilde y'li yazılmıştır.), 3-4 // kemâl kurbiyyet (d. kemâl-i kurbiyyet), 7-1 / sipâhi 'asker (d. sipâhi-i 'asker. kelime terkipli okunmadığı takdirde vezin de bozulmaktadır.), 11-4 / tâbi' nâhiyeñ (d. tâbi'-i nâhiyeñ), 11-16 // teftîş emr (d. teftîş-i emr), 14-20 // 'inâyet tâm (d. 'inâyet-i tâm), 15-4 / hizmet imâm (d. hizmet-i imâm), 17-başlık: sâhib-da'vet (d. sâhib-i da'vet), 17-3 // kabûl cihet (d. kabûl-i cihet), 18-13 / bahs u 'ulûm-ı (d. bahs-i 'ulûm-ı), 19-3 // dü-rengi sâfî (d. dü-reng-i sâfî), 23-17 / mülk refî' (d. mülk-i refî'), 33-6 // şeb-i revânı (d. şeb-revânı), 36-19 // ekser ümmet (d. ekser-i ümmet), 38-18 // civâr kudsî (d. civâr-ı kudsî), 39-22 // tab'-ı zâdum (d. tab'-zâdum), 39-27 // sâ'at müşteri (d. sâ'at-i Müşterî).

ç) İmlâ ile ilgili diğer yanlışlar

Giriş-6 // mâ hüve'l-hakk (d. mâ hüve'l-Hak), Giriş-9 / yemm (d. yem), 1-2 / ya (d. ye. Arap harfli metinde de bu şekilde yazılmıştır.), 1-4 // ve (d. vü. Atıf vavı; nazımda vü ya da ü, nesirde ve okunur.), 1-18 / ziyâde ister (d. ziyâd'ister), 2-12 // Firengîlerin (d. Frengîlerin. Beyitte geçen "Freng

altını" Para ve Para Birimleri bl.nde, s. 91, yer almıyor.), 3-4 / pâdişâhuñ (d. pâdşâhuñ. Araştırmacı tutarlı olmalı, aynı kelimeyi metin boyunca aynı şekilde yazmalıdır. 3-19'da kelime pâdşâha olarak okunmuştur.), 3-19 / pâdşâha (d. pâdşehe. Metinde pâdşehe olarak harekelidir.), 4-2 // Rûm Türkistân (d. Rûm [u] Türkistân), 4-6 // zemân (d. zamân. Araştırmacı 3-15'te kelimeyi zamân biçiminde yazmıştır. Metin boyunca aynı şekilde yazmalıydı), 4-18 / hüddâm (d. huddâm), 6-4 / çun (d. çün), 6-9 / sür‘atle (d. sür‘atile), 6-14 // aç zâr (d. aç [u] zâr), 7-6 / hâsseten (d. hâseten), 7-22 // satlıkda (d. satılıkda), 8-5 / ihsân-ı tâmmdan (d. ihsân-ı tâmdan), 8-15 / tamâm (d. temâm. Araştırmacı bu kelimeyi, 8-3'de temâm biçiminde okumuştur. Tutarlı olması, metin boyunca aynı şekilde okuması beklenirdi.), 8-20 // olundusa (d. olund'ise), 10-4 / havâss u ‘âmm (d. havâs u ‘âm), 10-20 / hâb (d. h^{v}âb), 11-15 / bî-hadd (d. bî-had), 12-7 / dâr olur (d. dar olur) // vâruñı (d. varuñı), 13-4 / mâh sâl (d. mâh [u] sâl), 13-14 / havâss (d. h^{v}âs), 14-1 / yahûd (d. yehud), 14-7 // bentedür (d. bendedür), 16-8 / cüzden (d. cüz’den), 16-10 // bir iki (d. bir'ki), 17-5 / dünyadan (d. dünyeden), 18-18 // zâr-ı ser-gerdân (d. zâr [u] ser-gerdân), 23-4 / derbent (d. derbend), 24-4 // bente (d. bende), 25-2 / serv-kadd (d. serv-kad) / semenber-hadd (d. semenber-had), 25-13 / serâmed (d. ser-âmed), 37-15 / düşmen sıfat (d. düşmen-sıfat), 38-7 / neyidügüñ (d. neydigüñ) // cümlenin (d. cümlenüñ), 38-11 / habîballah (d. habîbu'llâh), 38-15 / behre-dâr (d. behredâr), 38-22 // vâhibü'l-enâm (d. vâhibü'l-en‘âm).

d) Parantez işaretinin kullanımındaki tutarsızlık

Araştırmacı, "Metnin Hazırlanmasında İzlenen Yol" bl.nde, ses düşmesi olduğu tahmin edilen yerlerde bu seslerin parantez içinde gösterildiğini belirtmektedir.[13] Ancak metin okunduğunda parantezin dört farklı fonksiyon için kullanıldığı görülür:

1. Kelimenin aslında var olup, Arap harfli metinde yazılmamış sesleri göstermek için: 1-5 / bir(i)sinüñ (Yazmada kelime, "birsinüñ" şeklindedir. Anlaşılan o ki müellif, kelimeleri zaruret doğduğunda vezne uygun olarak yazmaktadır. Buna bir örnek de "şengûl" kelimesidir. Kelime, vr. 4^{a}, 11. beyitte şengül şeklinde yazılmıştır. Araştırmacı da çevriyazılı metinde, 3-2, kelimeyi bu şekilde aktarmıştır.), 1-6 / yâhu(d) (Arap harfli metinde "yâhu" yazılıdır. Kelime yâhud okunduğunda vezin bozulmaktadır).

[13] Batislam, s. 108.

2. Arap harfli metinde yazılı olduğu hâlde vezin zaruretinden dolayı okunmaması gereken sesler için: 1-17 // bir(i)ki (kelimedeki i sesi, Arap harfli metinde yazılıdır. Ancak, vezin gereği bir'ki şeklinde okunmalıdır), 2-17 // nic(e) oldı (e sesi Arap harfli metinde yazılmıştır. Vezin gereği nic'oldı olarak okunmalıdır), 11-1 // cem‘â(n) (bu okuyuş vezni bozmamakla birlikte kafiyeye uygun değildir, kelime "cem‘â" biçiminde okunmalıdır).

3. Arap harfli metinde yazılmamış atıf vavlarını göstermek için: 2-6 // sîm (ü) zer, 3-19 // şeb (ü) rûz gibi.

4. Herhangi bir sebebe dayanmadan, bazı sesleri göstermek için: 20-18 / diri(y)le (Arap harfli metinde y sesi yazılmıştır. Kelime "diriyle" biçiminde okunduğunda vezin de bozulmamaktadır. Dolayısı ile, araştırmacının burada niçin parantez kullandığı anlaşılamamıştır.), 23-18 // kibril(e) (bu kelimede de aynı durum söz konusudur).

Parantez kullanımında araştırmacının kendisi ile çeliştiği örneklerle de karşılaşıldı. 5-4 // ziyâd (kelimenin aslı "ziyâde"dir. Araştırmacı kelimeyi ziyâd(e) biçiminde aktarmalı idi), 6-12 / oldısa (araştırmacı kelimeyi oldı(i)se şeklinde vermeli idi).

Bize göre araştırmacı her ses olayını farklı bir işaretle göstermeliydi, böylece karışıklığa meydan vermemiş olurdu. Yukarıdaki 1. madde için Arap harfli metnin imlâsını olduğu gibi aktarabilir, 2. madde için tırnak (') işaretini, 3. madde için de köşeli parantez '[ ]' işaretini kullanabilirdi.[14]

B. Okuma Yanlışları Yönünden:

Giriş-10: Noktadur ber-‘ulûm her dü cihân
‘İlm-i hakkuña muhîtdür cem‘a(n)

İlk mısra, “Noktadur bir ‘ulûm-ı her dü-cihân” biçiminde okunmalıdır. Her iki cihanın bilgisi bir noktadır. Nitekim, Niyâzî-i Mısrî bir beytinde bu düşünceye işaretle şöyle der:

Kamû bir noktadur ‘ilm ancak ey dost
Çoğaldukca dolar kalbe hem ü gam

[14] Metinde olmayıp araştırmacı tarafından eklenen bölümleri göstermek üzere genelde [ ] işareti kullanılmaktadır. Araştırmacı aynı amaçla Tulum'un çalışmasında kullandığı < > işaretini de tercih edebilir veya bir başka işareti seçerek, bunu Kısaltmalar bl.nde belirtebilirdi. Mertol Tulum, *Tarihî Metin Çalışmalarında Usûl Menâkıbu'l-Kudsiyye Üzerinde Bir Deneme*, İstanbul 2000.

Bilginin bir nokta olması, Hazreti Ali'nin şu sözüne dayandırılır: "İlim bir noktadır, cahiller onu bilgisizlikleri yüzünden çoğaltırlar".[15] İkinci mısradaki "hakkuña" okuyuşu, hem vezni bozmaktadır, hem de beyti anlamsız hâle getirmektedir. Kelime, "Hakkuñ" okunmalıdır. Mısraın son kelimesi cem'a(n) değil cem'â olmalıdır. Böylece beytin anlamı: Her iki cihanın bilgileri bir noktadır, Allah'ın bilgisi hepsini kuşatıcıdır, olur.

1-8: Muktezâñ üzre yazuban karâr
Bir mübâşir yazup içinde şehâ

İlk mısradaki "karar", Arap harfli metinde "bir emr"dir. Yukarıdaki okuyuşla zaten vezin de bozulmaktadır. Beytin anlamı: Ey zabit! Mübaşir, senin istediğin gibi bir emir yazarak, anlam ikinci beyte sarkmaktadır, olur.

2-13: Esb ü ester şütür ki bî-mânend
Tuna balıklarında tuhfelerin

İkinci mısradaki "tuna", "tuta"dır. Da eki ayrı yazılmalıdır. Yukarıdaki okuyuştan bir anlam da çıkmamaktadır. Beytin anlamı: Benzersiz at, katır ve deve (gönderirsin), balıkların da hoşa gidenini tutarsın, olur.

2-20: Hakk-ı mazlûma ise yokdur gad
Çekesin âhiretde derd-i serin

"gad" kelimesi yanlış okunmuştur. Kelime 'ad'dir. Beytin anlamı şöyle olur: Mazlumun hakkına ise itibar etmezsin, ahirette de başının derdini çekersin.

4-8: Virsen anuñ günün geçirmekiçün
Bugün olmazsa yârın oldı hemân

"virsen" kelimesi dersin 'demek' okunmalıdır. Beytin anlamı şöyle olur: (Fakire), onun gününü geçirmek için, bugün olmazsa yarın hemen olur, dersin.

4-9: Müşterîsin eyü mukâta'uñ neñ
Arayup bulmak üzre sen her an

İlk mısradaki kelime, mukâta'a 'vergi'dir. Yukarıdaki okuyuş hem anlamsızdır, hem de vezni bozmaktadır. Kelime "mukâta'añuñ" biçiminde

[15] *Mısrî Niyâzî Divanı Şerhi*, Açıklayanlar: Seyyid Muhammed Nur, Hacı Maksud Hulusi, haz. Mahmut Sadettin Bilginer, İstanbul (1976), s. 156.

okunmalıdır. İkinci mısradaki üzre sen "üzresin" okunmalıdır. Beytin anlamı: (Yazacağın) verginin iyi müşterisini her an arayıp bulmak üzresin, olur.

4-20: Bî-ser olduñ ne deñlü server iseñ
Kalmadı mühr iseñ de zerre nişân

Beyitte, "zerre" kelimesi olduğuna göre kelime mühr değil mihr 'güneş'tir. Beytin anlamı: Başkan iken başsız oldun, güneş isen de zerren kalmadı, olur.

6-17: Kış u yazın yelüp yüpüreni
Yazun olmagise yok dermân

İlk mısradaki kelime yelüp yopurmak 'koşuşturup durmak'tır.[16] İkinci mısraın vezni yukarıdaki okuyuşla bozulmaktadır. Arap harfli metinde kelime yazun değil "yazuda"dır. Beytin anlamı şöyle olur: Yaz kış koşuşturup durmak kaderinde varsa buna çare yok.

8-7: Sen de hay-ı cânla kabûl idüben
Her ne oldıysa arada ma'hûd

İlk mısraın vezni, bu okuyuşla bozulmaktadır. Oysa "sen dahi cânıla" biçiminde okunduğunda vezin düzelmekte ve beyit de bir anlam kazanmaktadır. Beytin anlamı: Sen de, arada sözü geçen her ne olduysa onu candan kabul ederek, olur.

19-19: Gice gündüz riyâ ve sem'adasın
Havf-ı hakdan olmayup hâfi

Kelime sem'a değil, "süm'a"dır. Süm'a 'ün, şöhret' anlamındadır. İkinci mısrada bir hece eksiktir. Eksikliği gidermek için "Havf-ı Hakdan [da] olmayup hâfî" biçiminde mısra tamamlanabilir. Şu hâlde beytin anlamı: Gece gündüz riyadasın ve şöhret peşindesin, sende Allah korkusu da yok, olur.

20-18: Bula idüñ diri(y)le yerdün atı
Olıcak bildügüñ gibi kâdı

Kelime atı değil "anı"dır. Kadının at yemesi de anlamsızdır. Beytin anlamı: Bildiğini okuyan bir kadı olunca, bulsaydın, (fakiri) diri diri yerdin, olur.

---

[16] *Yeni Tarama Sözlüğü*, (YTS kısaltmasıyla verilecektir), Düzenleyen: Cem Dilçin, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara 1983, s. 242 ve 246.

20-19: Müdde'îden hulâsa var dermân
Sen degülsen hulâsana râzı

Kelime hulâsa değil halâs 'kurtuluş'tur. Beytin anlamı: İddiacıdan kurtuluşa bir çare var, (fakirin) kurtuluşuna sen razı değilsin, olur.

21-19: Başladuñ çekmege hesâb u 'azâb
Yıgdıguñ mâl içün her emr helâl

Kelime "harâm" olmalıdır. Şair şöyle diyor: Haram helâl demeden yığdığın mal için hesap (verip) azap çekmeye başladın.

26-7: Seni vîrân idüp yakup yiyüp
Cân ü dilden olur aña meyyâl

Kelime yiyüp değil yap yap 'usul usul, sessizce'dir.[17] Beytin anlamı: (kötü niyetli dilber), seni viran eder, sana sessizce yaklaşır. Bu işe can ü gönülden yönelir, olur.

35-5: Nefs-i emmârenüñ sıyup emrin
Dahı eyleyesin mekr ma'azallah

Nefs-i emmâre, kişinin kötü huylarının ve çirkin vasıflarının bulunduğu yerdir. Bu, insanın en büyük düşmanıdır.[18] İlk mısrada nefs-i emmârenin emrini dinlememek gerektiği vurgulanıyor. İkinci mısrada da parelel bir düşünce ifade edilmelidir. Eyleyesin mekr, "İblîs-i mekr" okununca anlam düzeliyor. Böylece beytin anlamı: Nefs-i emmârenin emrini reddedip, Allah korusun, hileci İblis'in de (emrini reddedip), olur. Anlam sonraki beyitte tamamlanmaktadır.

39-19: Düzerin dür nicesi beyti bozar
Gerçi noksâna bakmaz ehl-i nazar

Kelimenin dür değil "der 'demek'" olduğu açıktır.

Hasb-i hâl'in 24 varaklık Arap harfli metni, çalışmanın sonuna ilâve edilmiştir. Araştırmacıyı bunun için kutlamak gerekir. Arap harfli metnin eklenmiş olması, kontrol olanağı sunmaktadır. Ayrıca araştırmacının çalışmasında ne kadar samimi olduğunun da kanıtıdır. Kendisine bir okuyucu olarak teşekkür ediyorum.

---

[17] *YTS*, s. 235.

[18] Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1995, s. 405.

Sonuç

Araştırmacı, metin yayımında gerektiği kadar dikkat ve titizlik göstermemiştir. Usül ile ilgili kaynakları gördüğü hâlde -Günay Kut'un makalesi gibi, bunlar Kaynakça bl.nde de yer almaktadır- bunlardan gerektiği gibi yararlanamadığı anlaşılmaktadır. Sözlükleri de doğru kullanamamıştır. Araştırmacı, çevriyazılı metinde anlayamadığı beyitlere soru işareti koymuştur. Bu, araştırmacının, metnin çok büyük bir bölümünü anladığı anlamına gelir. Doğrusu, metinde tarafımızdan anlaşılmayan beyitler çok daha fazladır. Araştırmacı, akademik çevreden uzak okuyucuyu düşünerek -elbette akademisyenleri de- metnin günümüz Türkçesine çevirisini verebilir, kitabına metnin sözlüğünü de ilâve edebilirdi. Şüphesiz bu çok daha faydalı olurdu. Kitap, bütün olarak bakıldığında çok aceleye getirilmiş izlenimi vermektedir. Araştırmacı, çalışmasının ikinci baskısını muhakkak düşünmeli ve metni yeniden ele almalıdır.

Üzeyir ASLAN